

ցնում էր որդուն իրաւունք ուներ այս դեպքում իրբե Հայր (patria potestas) թէ իրբե Հոգաբարձու մանկէ գոյքի կառավարութեան մէջ, երբ կող ժառանգութիւնն անցնում է մարդուն, արդեօք վերջինս չէր զրկուում այդ իրաւունքից երկրորդ ամուսնութեան դէպքում եւ այլն:

Այս թերութիւնները պատճառը պէտք է որոնել այն առանձնայատուկ պայմաններում, որոնց միջնորդում գոացել եւ զարգացել է Հայ ժառանգական իրաւունքը:

Նախնական ժամանակներում ընտանիքը, այսպէս անուանած նահապետական գերդաստանը, իւր ամբողջութեանը ներկայանում էր մի առանձին սեփականատէր, գերդաստանը մի համայնք էր անտեսական հիմունքներով առաջացած, անայլն ինքնուրոյն եւ ինքնամտիոք մի անտեսութիւն էր: Հին յունական οἶκος կամ լատինական familia հասկացումը էր մի գաղափարով, իրբե մի տուն, որ տնտեսական կազմակերպութեան միաւոր էր նշանակում: Այդ նոյն հիմնական գաղափարով էր ըմբռնուում Հայ նահապետական գերդաստանը:

Ընտանիքն Հայերին մէջ իւր ամբողջութեամբ մի հասարական, համայնական սեփականատէր է համարուում, որն իւր ընդհանուր միջոցներով թէ՛ շահագործում է համայնական գոյքը եւ թէ՛ արտադրած արգասիքն էլ անբաժան սպառում է: Միմիայն տան նահապետը՝ տանտէրէն է հանդէս գալիս իրբե ներկայացուցիչ այն համայնական տնտեսական միաւորի ներկայացուցիչ, որ պատասխանատու է ընտանիքի բոլոր անդամների կողմից ամբողջ տնտեսական հասարակական յարաբերութիւնների մէջ: Սակայն սովորութեան իրաւունքը, նայելով ընտանիքի վրայ նաեւ կրօնական բարոյական տեսակէտից, ընտանիք, որ կազմում է իւր նախաջոր շտապելով, իր զեղական նահապետի շարունակութիւնը, նմանապէս բնականօրէն հետեւեալ հասկացողութիւնն էր առաջ բերելու: Ինչպէս որ յարստեւ պիտի լինի ընտանեկան պաշտամունքը գերդաստանի գոյութեան անհրաժեշտութեան համար, այնպէս էլ ընտանեկան գոյքը, սեփականութիւնն անբաժանելի, անխախտ պիտի սեղնի սերունդէ սերունդ միեւնոյն ընտանիքի շարունակութեամբ: Հասկանալի է, որ այսպիսի դէպքում ժառանգութեան քաղաքացիական խորթ բան է ախրապետող ընտանեկան սովորութեան-իրաւական հայեացքներում: Քանի որ ընտանիքը շարունակուում է իւր գոյու-

թիւնը նոյնութեամբ նոյն իսկ գարեբրի ընթացքում, բնականօրէն նրա գոյքն ու սեփականութիւնն, որոնք նրա գոյութեան հիմքն են կազմում, նոյնպէս զուգահեռաբար շարունակուում է իւր գոյութիւնը պահպանելու փոխուում են ընտանիքի անդամները տարիների ընթացքում, մեռում է տան նահապետը, սրան հետեւում է յարորդը եւ այսպէս շարունակ, անընդհատ, Բայց քանի որ միեւնոյն ժամանակ ընտանիքը, համայնքը մեռում էր կանգուն, անբաժան, համայնական ընտանեկան սեփականութիւնն եւ պոչն էլ մեռում է կանգուն, անբաժան: Այսին համայնական - ընտանեկան սեփականութեան քաղաքացիական միանգամայն խորթ է ժառանգութեան հարցը:

Ժամանակի ընթացքում սոցիալ-տնտեսական էվոլյուցիան շնորհիւ համայնական սեփականատիրական գաղափարը տարբարակուում է: Նահապետական գերդաստանը դիֆերենցիացիանի է ենթարկուում: Այսուամբ է գերիշխել անհատականութեան սկզբունքը: Քանի որ տիրապետում էր բնական դոմինանտն եւ հասարակական արտադրական յարաբերութիւնները դուրս չէին գալիս գերդաստանի, տան օժախտահմաններից, միանգամայն տրամաբանական հետեւեալով անհրաժեշտ էր թուում է եւ ընտանեկան համայնքի գոյութիւնը: Սակայն առաջ է գալիս աշխատանքի բաժանումը, որ կատարելապէս փոխում է արտադրական յարաբերութիւնների ձեւերը եւ հասարական-տնտեսական կեանքում մտցնում է անհատական սեփականութեան գաղափար: Վերջինս յեղափոխականացնում է ամբողջ գերդաստանական կազմը եւ ի վերջոյ տարբարակուում է ընտանեկան համայնքի հիմքերը: Այդ անհատականութեան գաղափարը շատ բնորոշ ու շեշտակի աչքի է զարնում նահապետական գերդաստանների բաժանումների մասնատներն, որոնք մեծ մասամբ տեղի էին ունենում տան մեծի մահամբ: Այժմ է հասարակականութեան սկզբունքի համաձայն համայնական-ընտանեկան գոյքն էլ պիտի անհատականար, սեփականութեան վրայ էլ պիտի տարածուէր անհատական աշխարհայեացքը: Ինչպէս որ գերդաստանն էր բաժանուում իւր բաղկացուցիչ մասերի, ըստ այնմ էլ նրա գոյքն էր բաժանուում, նրա սեփականութեան իրաւունքներն էին բաժանուում:

Ինչպէս բաժանել գոյքը. ո՞ւմ է եւ ո՞րքան տալ — ահա այն հարցերը, որոնք ծագելու էին իւրաքանչիւր բաժանման դէպքում:

Այս հարցերին արդեն պատասխանում է ժառանգական իրաւունքը, որը, ինչպէս վերը նկատեցինք, ծնունդ է առել ու կազմակերպուել միմիայն անհատական սեփականութեան դադարի արի ծագումով: Այդ հիման վրայ շատ հասկանալի կը լինի, թէ ինչու ժառանգական իրաւունքը հայ ժողովուրդի կեանքի զարգացման պատմութեան մէջ խիստ անբաւարար ու անմշակ ընաւորութիւն ունի: Ընտանեկան բաժանումները, պատմականօրէն նայած համեմատաբար նորագոյն երեւոյթներն են: Հետեւեալէս ժառանգական իրաւունքը հայերի մէջ մնացել է ու հասել է մեզ իւր զարգացման սկզբնական աստիճաններում: Սովորութիւնը, իրաքանչիւր արտօմը, որ իրաւունքի աղբիւրն է համարում, կարգաւորելով բաժանման գործողութիւնները եւ որոշելով իրաքանչիւր ժառանգի հերթն ու ստանալիք մասը, գտնում էր իր խմորման, իր գոյացման պրոցեսսում:

Թանգարանին վարչու լծ ենէն որոշուած է, որ պիտիկատարուին ինսպիատառածայինպաշտամուտք հայրապետական մէջ չուպ պիտի դիմուի հայ լծանգարանը, ուր թէ ձեռն եկեղեցականաց միւսէնոր օրհնու ելին եաքը բացու մը պիտի հրատարակուի այս էր նաեւ պաշտմանին լուրն տարածուած բոլոր քաղաքը: Ընտանեք շնչտուր ին Լայաքս զարս երկտանական եւ աւել տարիներ ի վեր դեռ չէր տեսած արեւելան հայրապետական պատարաքը: Վաղքին հակայ Մայր եկեղեցին սովորականէն գուրս խուսն բազմու լծեաք լեյուած էր: Վաղաքին բոլոր պաշտմանայք քաղաքապետին հետ հրաւիրուած էին մասնաւորապէս Լչուուածային պաշտամունքը տեւեք գրեթէ մէկ ու կիւ ժամ եւ մեղեդիք շատ յաջող կերպով կրկեյու եցան պորեցի Վարապետի մը եւ Վ իննայի Միխիլարեան Լայք առաջնորդու լծեաք: Լքր աւարտեցաւ սասու ածային պաշտամունքը եկեղեցին խուսն բազմութիւնը՝ եկեղեցական չուով դիմեյ հայ լծանգարանը որ երեք մեծ արահէ կր բաղկանայ, ամէն արահ յարդի հուս լծեանըով կահու որուած: Վարաքին հայաքին ժողովուրդապետը՝ աւել Վարանեան (Վասնիկեան) սխաւ լծանգարանի օրհնութիւնը, որուն յոսնկայս բոլոր ներկաներ լու լծեաք մասնակցեցան: Լքրաւարտեցաւ օրհնութիւնը, յաջողեց հայ երգեցողութիւն մը՝ Վանի որոտան, զոր երգեցին եռաձայն վարծ հայ որբանոցին աշակերտը: — Լան մը որ մինչեւ ցարդ քաղաքին մէջ անյուր էր — Լքրին յաջողեցին ծառախօսութիւնը, որոնք առաջնը եղաւ Լուսիկ ինէնորոտեան հայ քաղաքապետին խօքը: Վաղաքապետը իւր առաջին խօքը ուրցեյ Վերապ. Վերապայծառ Վովրիկեան Լքրահօք, լծէ եւ ներկայութեանը լինչպէս կը պատուէ ներկաները, յետոյ յայտնեց իւր ուրխութիւնը այսպիսի հաստատութեան մը համար, որով հայտութիւնը անմոռանայի յիշատակ մը կը լծորտարեւմտեան հայ զաղութիւն անցեալէն ու ներկայէն: Հաղր աւարտեցաւ այն խօքով լծէ մինչեւ ցարդ որ լծանգարանը ընդ պաշտպանութեան քաղաքին վարչութեան էր, այսուհետեւ կը յանձնէ եկեղեցական վարչութեան Կեցեցեանը սւարտեցաւ

(Հարանիստ) Ե. ՍՄՍՈՒՆԻՆ

Թ Ղ Թ Ա Վ Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ե

ԿԵՐԸ ՀՇՇԶՇԶԶԶԵՆ ՀՇՇՈՎՈՎՇ ԹՈՆԳՆԵՐՈՆԵՆ ՌՇՇՈՒՐԸ

Նշանաւ որ օր մ՝եղաւ քաղաքին համար Ակտոմիսի 19ը կատարուած հանդիսութեան մը: Մաճառ հայտութիւնը իր ազգային զգածման նոր արծարծում մ՝ալ ստացաւ:

Վաղաքին հայ լծանգարանը, որ գրեթէ երկու տարի բոլորած էր իր հաստատութեանը վրայ, դեռ փակ էր եւ հանրութեան ծանօթ գրեթէ լոկ անուարը: Լարի էր այս երկար շրջանին մէջ լծանգարանին առարկայից լծիւր շատցրնել եւ յորինուածութեան թրին: Այդ ամէնը կատարած էր ըստ պատշաճի՝ Վր. ինչմէշվարի, լծանգարանի անխոնջ վարիչը, փայն յարմար առթի կը սպասուէր որ բացուի պաշտօնապէս Լարեպատեհ ասիկն եղաւ Միխիլարեանը՝ Նորրոտիքի Վերապ. Լքրահօք Լ. Վովրիկեանի քաղաք ժամանելը: Լանգիտական օրուանս առաւօտեան ժամը ինն էր, երբ սխաւ Լքրահայրը սասու ածային պաշտամունքը:

Թանգարանին վարչու լծ ենէն որոշուած է, որ պիտիկատարուին ինսպիատառածայինպաշտամուտք հայրապետական մէջ չուպ պիտի դիմուի հայ լծանգարանը, ուր թէ ձեռն եկեղեցականաց միւսէնոր օրհնու ելին եաքը բացու մը պիտի հրատարակուի այս էր նաեւ պաշտմանին լուրն տարածուած բոլոր քաղաքը: Ընտանեք շնչտուր ին Լայաքս զարս երկտանական եւ աւել տարիներ ի վեր դեռ չէր տեսած արեւելան հայրապետական պատարաքը: Վաղքին հակայ Մայր եկեղեցին սովորականէն գուրս խուսն բազմու լծեաք լեյուած էր: Վաղաքին բոլոր պաշտմանայք քաղաքապետին հետ հրաւիրուած էին մասնաւորապէս Լչուուածային պաշտամունքը տեւեք գրեթէ մէկ ու կիւ ժամ եւ մեղեդիք շատ յաջող կերպով կրկեյու եցան պորեցի Վարապետի մը եւ Վ իննայի Միխիլարեան Լայք առաջնորդու լծեաք: Լքր աւարտեցաւ սասու ածային պաշտամունքը եկեղեցին խուսն բազմութիւնը՝ եկեղեցական չուով դիմեյ հայ լծանգարանը որ երեք մեծ արահէ կր բաղկանայ, ամէն արահ յարդի հուս լծեանըով կահու որուած: Վարաքին հայաքին ժողովուրդապետը՝ աւել Վարանեան (Վասնիկեան) սխաւ լծանգարանի օրհնութիւնը, որուն յոսնկայս բոլոր ներկաներ լու լծեաք մասնակցեցան: Լքրաւարտեցաւ օրհնութիւնը, յաջողեց հայ երգեցողութիւն մը՝ Վանի որոտան, զոր երգեցին եռաձայն վարծ հայ որբանոցին աշակերտը: — Լան մը որ մինչեւ ցարդ քաղաքին մէջ անյուր էր — Լքրին յաջողեցին ծառախօսութիւնը, որոնք առաջնը եղաւ Լուսիկ ինէնորոտեան հայ քաղաքապետին խօքը: Վաղաքապետը իւր առաջին խօքը ուրցեյ Վերապ. Վերապայծառ Վովրիկեան Լքրահօք, լծէ եւ ներկայութեանը լինչպէս կը պատուէ ներկաները, յետոյ յայտնեց իւր ուրխութիւնը այսպիսի հաստատութեան մը համար, որով հայտութիւնը անմոռանայի յիշատակ մը կը լծորտարեւմտեան հայ զաղութիւն անցեալէն ու ներկայէն: Հաղր աւարտեցաւ այն խօքով լծէ մինչեւ ցարդ որ լծանգարանը ընդ պաշտպանութեան քաղաքին վարչութեան էր, այսուհետեւ կը յանձնէ եկեղեցական վարչութեան Կեցեցեանը սւարտեցաւ